

Storonska O. S. The formation of linguodidactic competence of foreign language teachers in higher education institutions in Germany

The article is devoted to the study of the peculiarities of the formation of professional and linguodidactic competence of foreign language teachers in higher educational institutions of Germany. Its main objectives presuppose the analysis of regulatory requirements for their linguodidactic training and its aims, content, organization in German universities. Achieving this goal involved the use of the set of research methods – analysis, interpretation, generalization of scientific literature on the research problem, German regulatory documents on teacher training, software and methodological support for its implementation in higher educational institutions of this country. As a result of the research, current standards of linguodidactic training of foreign language teachers in Germany were analyzed, which, first of all, regulate its final expected results (knowledge of the laws and mechanisms of foreign language learning, understanding of methodological approaches to foreign language teaching, operating technologies for the formation of foreign language communication skills, mastering terminology and research methodology in the field of foreign language teaching, etc.). The content and structure of linguodidactic modules on the example of Bachelor's and Master's programs for English teachers' professional training at University of Tübingen were considered. In particular, their thematics, focused on current scientific data on mastering a language, the issues of the theory and practice of school foreign language education, organizational and methodological problems of teaching a foreign language, terminological and methodological aspects of the research in this field, was characterized. The organizational forms of linguodidactic training of English teachers according to the programs which include classroom work (lectures and seminars) and individual work (preparation of parts and outlines of lessons, reports, portfolios, projects, etc.) were also described.

Key words: higher education institutions in Germany, pedagogical education, foreign language teachers, professional training, qualification profile, professional competence, linguodidactic competence.

УДК 373.2:811.161.'242

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.85.43>

Суютинова К. Є.

НАЦІОНАЛЬНО-МОВЛЕННЄВА ОСОБИСТІТЬ: СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕФІНІЦІЇ

У статті проаналізовано поняття національно-мовленнєвої особистості. Проблема національно-мовленнєвої особистості в Україні має певною мірою також політичний характер, оскільки саме новому поколінню – сучасним дітям передшкільного віку та школярам – належить майбутнє країни, а зберігати надбання предків, створювати нову національну культуру, національну політику неможливо без досконалого знання рідної української мови, без любові й пошани до неї. Заклади дошкільної та загальної середньої освіти беруть на себе роль педагогів на національних традиціях. Вивчення мовної та мовленнєвої особистостей на перехресті різних галузей наук зумовлює складність і неоднозначність підходів до визначення, структури, критеріїв та способів опису зазначених понять. Проблема мовної / мовленнєвої особистості є комплексною, її вивчають соціологи та філософи, психологи, лінгвісти й педагоги.

Українська мова відіграє вагомую роль у житті людини, оскільки завдяки їй людина не лише спілкується, а й орієнтується у величезному світі інформації. Мова є важливим фактором соціально-економічного, науково-технічного та загальнокультурного процесу, вона впливає на становлення й розвиток нації, держави, культури, духовності. Відчуження від рідної мови, бездуховність і денаціоналізація не можуть сприяти розвитку нації, а виродження її означає виродження народу, його загибель.

У дослідженні ми підтримуємо думку науковців щодо доцільності вживання в дошкільному віці поняття “мовленнєва особистість”, оскільки діти тільки починають оволодівати рідною мовою. Також у статті пропонуємо власне визначення поняття “національно-мовленнєва особистість”.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в аналізі психолого-педагогічних особливостей формування національно-мовленнєвої особистості та розробленні педагогічних умов національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку.

Ключові слова: мовна особистість, мовленнєва особистість, рідна мова, національна мовна особистість, національно свідома країномовна особистість, національно-мовленнєва особистість, дошкільний вік.

Проблема національно-мовленнєвої особистості в Україні має певною мірою політичний характер, оскільки саме новому поколінню – сучасним дітям передшкільного віку та школярам – належить майбутнє країни, а зберігати надбання предків, створювати нову національну культуру, національну політику неможливо без досконалого знання рідної української мови, без любові й пошани до неї. Заклади дошкільної та загальної середньої освіти беруть на себе роль педагогів на національних традиціях.

Свого часу І. Отієнко зазначив: “Мова – це наша національна ознака, у мові – наша культура, ступінь нашої свідомості. Мова – це форма нашого життя, життя культурного й національного, це форма національного організування” [11, с. 239].

Актуальність теми зумовлюється тим, що оволодіння українською мовою як державною є найважливішим засобом національного виховання, що не лише забезпечує комфортне існування людини в суспільстві,

а й дає змогу виробити систему національно зумовлених уявлень, пізнати національний характер, мовний тип особистості.

Поняття мовної особистості було представлено у працях К. Ажежа, Р. Будагова, В. Вундта, С. Петкова, О. Потебні, О. Шахматова, Г. Штейнталя та інших учених. Зазначений термін увів В. Виноградов. Дослідженням проблеми формування мовної особистості займалися О. Леонтєв, Ю. Караулов, Г. Богін, Д. Леонтєв, А. Пузирьов, О. Тарасова та інші науковці.

З поняттям “мовна особистість” тісно пов’язане поняття “мовленнєва особистість”, що знайшло відображення у працях І. Бодуена де Куртене, В. Виноградова, В. Гумбольдта, І. Зимньої, В. Карасика, Ю. Караулова, Т. Ушакової, Р. Якобсона. У такий спосіб лінгвістика вийшла на дослідження людини, яка володіє мовою, на дослідження мовної та мовленнєвої особистості [6].

Науковці розвивають ідеї формування мовної і мовленнєвої особистості в наукових розвідках, підручниках і посібниках для різних ланок освіти (їх авторами є, зокрема, О. Біляєв, М. Вашуленко, Н. Голуб, О. Горошкіна, Т. Донченко, С. Єрмоленко, Л. Мацько, С. Караман, С. Омельчук, Л. Паламар, М. Пентилюк, Т. Симоненко, І. Хом’як, О. Хорошковська, Г. Шелехова та інші вчені). Проте поняття “мовна особистість” і “мовленнєва особистість” дотепер не досить повно визначені, що пов’язано зі складністю й багаторівневістю самої проблеми.

Мета статті полягає у вивченні стану дослідження поняття “національно-мовленнєва особистість”.

Уперше до проблеми відношення особистості до мови звернувся німецький учений Л. Вайсгербер, який розглядав мовну особистість крізь призму феномену рідної мови [3]. У працях “Рідна мова і формування духу” (1929 р.), “Зв’язок між рідною мовою, мисленням і дією” (1930 р.) науковець розробляв теорію мовної картини світу. Так, на думку Л. Вайсгербера, словниковий склад конкретної мови містить у собі сукупність поняттєвих засобів мислення, які має у своєму розпорядженні мовна спільнота. І залежно від того, як кожен носій мови опановує цей словник, усі члени мовної спільноти оволодівають відповідними засобами мислення [5]. Рідна мова відображає у своїх поняттях певну картину світу та передає її членам мовної спільноти [12].

Сучасні науковці визначають рідну мову “джерелом пізнання та засобом передачі генетичної національної характеристики народу, найдорожчою духовною цінністю, синергетикою нації, важливим чинником національної єдності” [9].

У дослідженні О. Трифонової знаходимо аналіз питання мовної особистості та мовної картини світу. Так, учена зазначила: “Мовна особистість започатковується на когнітивному рівні, що характеризує знання про світ, утілені в мові, тобто мовній картині світу” [13]. Нам імпонує це твердження, адже розвиток когнітивної сфери (відчуття, сприймання, мислення, пам’яті, уваги, уяви) відбувається в дошкільному віці, власне, коли й розвивається мова та мовлення дитини. Мова розвивається паралельно мисленню, формується свідомість, а отже, дитина засвоює історичний досвід, культуру, звичаї, традиції того суспільства, у якому проживає.

Знаходимо підтвердження нашої думки у висловлюванні О. Радченко: “Мовна картина світу визначає норми поведінки, ставлення людини до світу, відображає певний спосіб сприйняття й організації (концептуалізації) світу. Значення, що виражаються в ньому, об’єднуються в певну єдину систему поглядів, колективну філософію, що є обов’язковою для кожного носія мови” [13].

Своєю чергою А. Богуш, характеризує поняття мовної особистості в лінгводидактичному просторі та розглядає її як високорозвинену особистість, носія як національно-мовленнєвої, так і загальнолюдської культури, що володіє соціокультурним і мовним запасом, вільно спілкується рідною, державною та іншими мовами в полікультурному просторі, адекватно застосовує набуті полікультурні знання, мовленнєві вміння й навички у процесі міжкультурного спілкування з різними категоріями населення [15].

На думку Н. Шумарової, мовна особистість постає як феномен, який виявляється в мовній поведінці, відображеній у мовленнєвій діяльності в різних комунікативних актах [16].

Психолог О. Леонтєв вважав, що мовна особистість співвідноситься з мовою як предметом, а мовленнєва особистість – з мовою як здатністю [8].

В. Маслова розрізняє мовну та мовленнєву особистість. Мовну особистість вона розуміє як багатопланову й багатокомпонентну парадигму мовленнєвих особистостей, а мовленнєву особистість – як мовну особистість у парадигмі реальної комунікації [10, с. 119]. На думку вченої, саме на рівні мовленнєвої особистості виявляються національно-культурні особливості мовної особистості та національно-культурна специфіка процесу комунікації.

У дошкільній ланці освіти проблемою мовленнєвої особистості займаються А. Богуш, Н. Гавриш, А. Гончаренко, Л. Калмикова, К. Крутій, С. Кулачківська, Т. Піроженко, С. Трифонова та інші науковці.

Так, на думку А. Богуш, успіх мовленнєвої діяльності, комунікації, її результативність залежить від особистості, від рівня розвитку її мовленнєвих умінь і навичок, від її культури мовлення та тих, з ким вона спілкується [1, с. 13].

Український лінгводидакт М. Вашуленко надає таке визначення: “Мовленнєва особистість – це людина, яку розглядаємо з позиції її готовності виконувати мовленнєві дії; це той, хто привласнює мову, для кого мова є мовленням. Мовленнєва особистість характеризується не лише тим, що вона знає про мову, а й тим, як вона може її використовувати” [2, с. 12].

М. Грушевський, І. Огієнко, О. Потебня, В. Сухомлинський, Л. Скуратівський, М. Стельмахович, К. Ушинський та інші вчені наголошували на тому, що національна мовна особистість виростає на ідеях української філософії, здобутках народу, його національно-патріотичних цінностях. Такої ж думки дотримуються сучасні науковці Н. Бабич, А. Богуш, М. Вашуленко, О. Горошкіна, С. Єрмоленко, В. Кононенко, Л. Мацько, М. Пентилуок, Л. Струганець, О. Трифонова, І. Хом'як та інші [14].

Зокрема, С. Єрмоленко та Л. Мацько розуміють національно свідому україномовну особистість як носія мови, який не просто володіє сумою лінгвістичних знань чи репродукує мовну діяльність, а є саме тим, у кого виробилися навички активної роботи зі словом. Особистість молодшої людини формується переважно через мову, її арсенал і засоби, розкривається як освічена виразна індивідуальність. Мовна особистість починається з пробудження індивідуальної мовтвочності, яка забезпечує вільне самовираження особистості в різних сферах людського спілкування. Мова шліфує, карбує думку, а оригінальна думка завжди отримує визнання, коли вона втілена в досконалому, інформативно повноцінному, переконливому слові [4].

Формувати національно-мовну особистість означає розвивати в людині прихильність до мови, виховувати усвідомлення особистої відповідальності за долю української мови, сприймати її як життєву цінність, як елемент соціалізації особистості [7].

Ми згодні з А. Богуш та О. Трифоновою в тому, що в дошкільному віці доцільно вживати поняття “мовленнєва особистість”, оскільки діти тільки починають оволодівати рідною мовою [13].

Зауважимо, що дефініція поняття “національно-мовленнєва особистість” мало досліджена. У нашому розумінні національно-мовленнєва особистість – це особистість, яка знає мову, отримує задоволення від відчуття краси української мови, уміє та прагне спілкуватися рідною мовою, має розширений словниковий запас, який використовує в різноманітних ситуаціях, а також дотримується правил мовленнєвої поведінки та мовленнєвого етикету.

Педагогічними умовами формування національно-мовленнєвої особистості, на нашу думку, є така діяльність:

- змістове й методичне забезпечення формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку засобами художньої та/або дитячої літератури;
- створення в закладі дошкільної освіти розвивального середовища, спрямованого на формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку;
- стимулювання дітей до висловлення вражень, переживань, оцінно-етичних суджень у різних життєвих або суперечливих ситуаціях;
- співпраця педагогів із батьками з метою формування національно-мовленнєвої особистості дітей передшкільного віку.

Висновки. Таким чином, формування національно-мовленнєвої особистості є необхідною передумовою для виховання національно свідомих українців, зокрема дітей дошкільного віку. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в аналізі психолого-педагогічних особливостей формування національно-мовленнєвої особистості та обґрунтуванні педагогічних умов формування національно-мовленнєвої особистості дитини передшкільного віку.

Використана література:

1. Богуш А. Мовленнєвий розвиток дітей (від народження до 7 років) : монографія. Київ : Видавничий Дім “Слово”, 2004. 374 с.
2. Богуш А. Формування мовної особистості на різних вікових етапах : монографія. Одеса : ПНЦ АПН України, 2008. 272 с.
3. Вашуленко М. Формування мовної особистості молодшого школяра в умовах переходу до 4-річного початкового навчання. *Початкова школа*. 2001. № 1. С. 11–14.
4. Даниленко В. Языковая картина мира в теории Л. Вайсгербера. *Филология и человек*. 2009. № 1. С. 7–18.
5. Єрмоленко С., Мацько Л. Навчально-виховна концепція вивчення української (державної) мови. *Початкова школа*. 1995. № 1. С. 33–37.
6. Живіцька І. Мовна картина світу як відображення реальності. *Філологічні студії: науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2010. Вип. 4. С. 20–25.
7. Кулик О. Мовна й мовленнєва особистість: проблема дефініцій. URL: <http://ephshair.phdpu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/89898989/977/%2D0%259C%25D0%25BE%25D0%25B2%25D0%25BD%25D0%25B0%2520%25D0%25B9%2520%25D0%25BC%25D0%25BE%25D0%25B2%25D0%25BB%25D0%25B5%25D0%25BD%25D0%25BD%25D1%2594%25D0%25B2%25D0%25B0%2520%25D0%25BE%25D1%2581%25D0%25BE%25D0%25B1%25D0%25B8%25D1%2581%25D1%2582%25D1%2581%25D1%2582%25D1%258C.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 08.02.2022).
8. Кулішенко Л. Формування національно-мовної свідомості студентів у вищих економічного профілю. *Мова і культура*. 2011. Вип. 14. Т. II(148). С. 389–394. URL: https://www.essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/63577/5/Kulishenko_education1.pdf?jsessionid=09782419F751E30AF73B27F3B3E07B28 (дата звернення: 07.02.2022).
9. Леонтьев А. Язык, речь, речевая деятельность. Москва : Просвещение, 1969. 214 с.
10. Мамчич О., Райська Л., Барнич О. Формування україномовної особистості майбутнього вчителя початкових класів НУШ. URL: <https://visnyk.chnpu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/09/Mamchych-B.-Raiska-L.-Barnych-O.pdf> (дата звернення: 08.02.2022).
11. Маслова В. Лингвокультурология : учебное пособие для студентов высших учебных заведений. Москва : Академия, 2001. 208 с.
12. Огієнко Ф. Українська культура: коротка історія культурного життя українського народу. Репринтне відтворення видання 1918 року. Київ : Абрис, 1991. 272 с.
13. Радченко О. Язык как мирозидание. Лингвофилософская концепция неогумбольдтианства. Москва, 2006. 312 с.

14. Трифонова О. Формування мовленнєвої особистості дітей дошкільного віку : методичні рекомендації для самостійної роботи студентів. Миколаїв : Іліон, 2019. 122 с.
15. Трифонова О. До проблеми формування мовленнєвої особистості майбутніх фахівців дошкільної освіти. URL: https://psj.oa.edu.ua/articles/2014/n29-ua/Tryfonova_NZ_Vyp_29.pdf (дата звернення: 08.02.2022).
16. Шумарова Н. Мовна компетенція особистості в ситуації білінгвізму. *Мовознавство*. 2002. № 1. С. 69–71.

References:

1. Bohush, A. (2004). *Movlennievyy rozvytok ditei (vid narodzhennia do 7 rokiv): monohrafiia* [Speech development of children (from birth to 7 years): monograph]. Kyiv: Slovo, 374 p. [in Ukrainian].
2. Bohush, A. (2008). *Formuvannia movnoi osobystosti na riznykh vikovykh etapakh: monohrafiia* [Formation of language personality at different age stages: monograph]. Odesa: PNTs APN Ukrainy, 272 p. [in Ukrainian].
3. Vashulenko, M. (2001). *Formuvannia movnoi osobystosti molodshoho shkoliara v umovakh perekhodu do 4-richnoho pochatkovoho navchannia* [Formation of the language personality of a junior schoolchild in the conditions of transition to 4-year primary education]. *Pochatkova shkola*, no. 1, pp. 11–14 [in Ukrainian].
4. Danilenko, V. (2009). *Yazykovaya kartina mira v teorii L. Vaysgerbera* [Linguistic picture of the world in the theory of L. Weisgerber]. *Filologiya i chelovek*, no. 1, pp. 7–18 [in Russian].
5. Yermolenko, S., Matsko, L. (1995). *Navchalno-vykhovna kontsepsiia vyvchennia ukrainskoi (derzhavnoi) movy* [Educational concept of studying the Ukrainian (state) language]. *Pochatkova shkola*, no. 1, pp. 33–37 [in Ukrainian].
6. Zhyvitska, I. (2010). *Movna kartyna svitu yak vidobrazhennia realnosti* [Linguistic picture of the world as a reflection of reality]. *Filolohichni studii: naukovyi visnyk Kryvorizkoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu*, iss. 4, pp. 20–25 [in Ukrainian].
7. Kulyk, O. *Movna y movlennieva osobystist: problema definitsii* [Linguistic and speech personality: the problem of definitions]. Retrieved from: <http://ephseir.phdpu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/89898989/977/%25D0%259C%25D0%25BE%25D0%25B2%25D0%25BD%25D0%25B0%2520%25D0%25B9%2520%25D0%25BC%25D0%25BE%25D0%25B2%25D0%25BB%25D0%25B5%25D0%25BD%25D0%25BD%25D1%2594%25D0%25B2%25D0%25B0%2520%25D0%25BE%25D1%2581%25D0%25BE%25D0%25B1%25D0%25B8%25D1%2581%25D1%2582%25D1%2596%25D1%2581%25D1%2582%25D1%258C.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [in Ukrainian].
8. Kulishenko, L. (2011). *Formuvannia natsionalno-movnoi svidomosti studentiv u vyshakh ekonomichnoho profilu* [Formation of national-linguistic consciousness of students in universities of economic profile]. *Mova i kultura*, iss. 14, vol. II(148), pp. 389–394. Retrieved from: https://www.essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/63577/5/Kulishenko_education1.pdf;jsessionid=09782419F751E30AF73B27F3B3E07B28 [in Ukrainian].
9. Leontev, A. (1969). *Yazyk, rech, rechevaya deyatelnost* [Language, speech, speech activity]. Moscow: Prosveschenie, 214 p. [in Russian].
10. Mamchych, O., Raiska, L., Barnych, O. (2021). *Formuvannia ukrainomovnoi osobystosti maibutnoho vchytelia pochatkovykh klasisv NUSH* [Formation of the Ukrainian specialty of the future teacher of the cob classes NUSH]. Retrieved from: <https://visnyk.chnpu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/09/Mamchych-B.-Raiska-L.-Barnych-O.pdf> [in Ukrainian].
11. Maslova, V. (2001). *Lingvokulturologiya: uchebnoe posobie dlya studentov vysshikh uchebnykh zavedeniy* [Linguoculturology: textbook for students of higher educational institutions]. Moscow: Akademiya, 208 p. [in Russian].
12. Ohienko, F. (1991). *Ukrainska kultura: korotka istoriia kulturnoho zhyttia ukrainskoho naroda* [Ukrainian culture: a brief history of the cultural life of the Ukrainian people]. Reprint reproduction of the 1918 edition. Kyiv: Abrys, 272 p. [in Ukrainian].
13. Radchenko, O. (2006). *Yazyk kak mirosozidanie. Lingvofilosofskaya kontsepsiya neogumboldtianstva* [Language as a universe. Linguo-philosophical concept of neo-Humboldtianism]. Moscow, 312 p. [in Russian].
14. Tryfonova, O. (2019). *Formuvannia movlennievoi osobystosti ditei doshkilnoho viku: metodychni rekomendatsii dlia samostiinoi roboty studentiv* [Formation of the movement specificity of children of the preschool age: methodical recommendations for independent work of students]. Mykolaiv: Iliion, 122 p. [in Ukrainian].
15. Tryfonova, O. (2014). *Do problemy formuvannia movlennievoi osobystosti maibutnykh fakhivtsiv doshkilnoi osvity* [To the problem of formation of speech personality of future specialists of preschool education]. Retrieved from: https://psj.oa.edu.ua/articles/2014/n29-ua/Tryfonova_NZ_Vyp_29.pdf [in Ukrainian].
16. Shumarova, N. (2002). *Movna kompetentsiia osobystosti v sytuatsii bilinhvizmu* [Linguistic competence of the individual in the situation of bilingualism]. *Movoznavstvo*, no. 1, pp. 69–71 [in Ukrainian].

Suiatynova K. Ye. National-speech personality: state of definition research

The article analyzes the concept of national-speech personality. The problem of the National-speech personality in Ukraine has in some ways some political nature as far as the future of the country belongs to the new generation – modern preschoolers and schoolchildren, and it seems impossible to preserve the heritage of ancestors, create a new national culture, national policy without perfect knowledge of the native Ukrainian language, without love and respect for it. Pre-school and general secondary education institutions assume the role of teachers based on national traditions. The study of language and speech personalities at the crossroads of various science branches determines the complication and ambiguousness of approaches to the definition, structure, criteria and methods of describing these concepts. The problem of language / speech personality is multi-pronged, it is a field for sociologists', philosophers', psychologists', linguists' and teachers' studying.

The Ukrainian language plays an important role in a person's life, because any individual is able not only to communicate, but also to navigate the vast world of information. The language is an important factor in the socio-economic, scientific, technical and general cultural process and affects the formation and development of the nation, state, culture, spirituality. Alienation from the native language, lack of spirituality and denationalization cannot contribute to the nation development and its degeneration means people degeneration, its death.

In our study, we support the opinion of scientists about the expediency of using the “speech personality” concept at a pre-school age when children are just about to master their native language. We also offer our own definition of the “national-speech personality” concept.

We see prospects for further research in the analysis of psychological and pedagogical features of the formation of national-speech personality and the development of pedagogical conditions of national-speech personality of preschool children.

Key words: language personality, speech personality, native language, national language personality, national conscious Ukrainian-speaking personality, national-speech personality, preschool age.